

ŠEDESÁT LET ČESKÉHO KNIHOVNICTVÍ NA STRÁNKÁCH ČTENÁŘE

Lenka Šimková – Olga Vašková, Čtenář Kladno

Snahy o vydávání časopisů věnujících se knihovnické problematice mají stejně dlouhou historii jako formování knihovnického oboru. Už v roce 1900 založil Zdeněk Václav Tobolka *České knihovnictví* (po prvním ročníku časopis přestal pro malý zájem odběratelů a finanční těžkosti vycházet). O čtyři roky později vzniká periodikum, které se kromě knihovnictví věnovalo i tzv. lidovýchově. Založil ho Ladislav Jan Živný a jmenovalo se *Česká osvěta* (vycházelo až do roku 1918). V roce 1919 L. J. Živný zakládá časopis *Knihy* s podnázvem *revue pro knihovnictví a bibliografii* (vyšel pouze jeden ročník) a Z. V. Tobolka s J. Volfem začali v roce 1920 vydávat časopis *Knihy a knihovny* (vyšla čtyři čísla).

I představitelé stavovské organizace Spolku československých knihovníků a jejich přátel, který byl založen v roce 1919, hned od počátku usilovali o vytvoření časopisu, jež by zaznamenával události spojené se vznikem a uplatňováním prvního knihovního zákona. Záměr se jim zdařilo realizovat v roce 1922 a *Časopis československých knihovníků* vycházel až do roku 1944.

Ve druhé polovině třicátých let minulého století vznikají časopisy určené spíše pro čtenáře veřejných knihoven. Měsíčníků či čtvrtletníků vydávaných knihovny na mnoha místech první Československé republiky vycházelo několik. A právě do tohoto společenství patří i náš současný jubilant – *ČTENÁŘ: měsíčník pro knihovny*. Informace o jeho zrodu a vydavatelích se v různých zdrojích lišily, proto jsme se v redakci pustili do „pátrání“, jak to s prvními krůčky *Čtenáře* vlastně bylo.

O vydávání časopisu bylo rozhodnuto na 1. sjezdu českých a slovenských knihovníků, který se konal v květnu 1948 v Brně. Poprvé vyšel jako dvojčíslo 1–2 na přelomu ledna a února 1949 a jeho vydavatelem se stal nakrátko Masarykův lidový ústav v Praze.

V tomto čísle se dovídáme, že *Čtenář: měsíčník pro práci se čtenářem* vychází místo časopisů *Lidová knihovna* a *Čtenář*, který vydávala Ústřední knihovna hl. m. Prahy. Ovšem o dvacet let později – v prvním čísle z roku 1968 – se k historii časopisu vrací dr. Rudolf Málek. V článku uvádí, že měsíčník

„navázal bezprostředně na čtrnáctideník *Městské knihovny v Praze*. Převzal nejen název, ale i tiskárnu a grafickou úpravu, obrazové přílohy ad... Prvé číslo pražského *Čtenáře* vyšlo 1. září 1948 a poslední – osmé – 15. prosince téhož roku...“

Pozoruhodné však je, že na titulním listě tohoto *Čtenáře* je uváděn IX. ročník! R. Málek k tomu říká, že čtrnáctideník *Čtenář* navázal na čtrnáctideník *Knihy a čtenáři*, jehož VIII. ročník vycházel od 15. ledna 1948 do 1. července 1948, avšak uprostřed tohoto roku změnil tradiční název, „aby více zdůraznil orientaci na službu čtenářům *Městské knihovny*...“ Dál vysvětlil, že název časopisu si Městská knihovna v Praze vypůjčila od třebíčského knihovníka Františka Křest'ana – samozřejmě s jeho svolením, který měsíčník s názvem *Čtenář* vydával od roku 1930.

A jak to tedy bylo s časopisem *Lidová knihovna*, namísto kterého měl „nový“ *Čtenář* vycházet? Zjistili jsme, že v roce 1938 měsíčník s názvem *Lidová knihovna: časopis pro obecní knihovny na venkově* založil a řídil známý berounský knihovník dr. Josef Poche. Nabízí se tedy vysvětlení, že snahou představitelů knihovnického oboru po roce 1948 bylo vydávat celostátní časopis, který by nahradil jednotlivá periodika a snáze dokázal ovlivňovat knihovníky především v lidových knihovnách, ale také postihoval a zaznamenával proměny knihovnické profese.

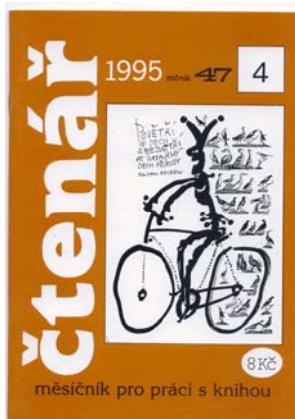
Listovat prvními ročníky *Čtenáře*, kdy byl časopis už podtitulem určen „pro práci se čtenáři“, bylo pro nás v mnoha směrech dobrodružné, ale také deprimující. Především do poloviny padesátých let časopis připomínal spíš politickou brožuru, z níž měli knihovníci čerpat „správné“ informace o tom, jak formovat nového socialistického člověka a jak k tomu využít „správnou“ literaturu. Hodně místa bylo věnováno soutěži Budujeme vzornou lidovou knihovnu a jejím vítězům, soutěži o Fučíkův odznak, knihovníci byli také seznamováni s metodami jak „vyčistit“ fond od nežádoucí literatury atd. Na druhé straně i v této době se na stránkách časopisu objevovaly články odbornějšího charakteru, například o potřebnosti meziknihovní výpůjční služby, o problémech práce s dětskými čtenáři a dospívající mládeží. V roce 1956 se změnil podtitul časopisu na *měsíčník pro práci vesnických knihoven*, což do jisté míry ovlivnilo i jeho obsahovou stránku. Objevuje se například rubrika Jak na to, velký prostor je věnován vzniku Ústřední knihovnické rady a jejím úkolům, II. celostátnímu sjezdu československých knihovníků a přípravě zákona o jednotné soustavě knihoven, a dokonce i zvyšování odborné úrovně školních knihoven.

K další změně v podnázvu *Čtenáře* došlo v roce 1962, kdy se stal *měsíčníkem pro práci knihoven*. Na krátkou dobu byl dokonce celostátním periodikem vycházejícím v české a slovenské verzi. Vydavatelem bylo Ministerstvo školství a kultury ČSR a Maticе slovenská. V odůvodnění tohoto

kroku se dočteme, že „v zájmu dalšího rozvoje knihovnictví v celé republice se jeví nutnost těsnějšího sepětí mezi českými a slovenskými knihovnicí a celostátní výměna jejich zkušeností, jakou dosavadní struktura knihovnického tisku prakticky neumožňovala“. Toto „sepětí“ však vydrželo pouhé tři roky.

Politické a společenské tání, jak se často šedesátá léta označují, se dá vysledovat i z autorského zázemí, vzniku nových rubrik a obsahu příloh *Čtenáře*, který uprostřed roku 1966 opět změnil podnázev na *měsíčník pro práci s knihou*. K stálým rubrikám přibýly například Řízení práce knihoven, Zápisník (z knihoven), Otázky – odpovědi, Poradna, Co nás pálí, Světová kulturní výročí, Ze zahraničí ad.

Určitá část *Čtenáře* byla od počátku jeho vydávání věnovaná literatuře (zpočátku především sovětských autorů), oblíbené byly přílohy portrétů spisovatelů. Ve zmiňovaných šedesátých letech se začínají objevovat přehledy světových literatur, například americké prózy z poválečných let, moderní italské literatury, latinskoamerické literatury, norské literatury poválečných let atd. Jsou otiskovány rozhovory se známými spisovateli (například s Josefem Škvoreckým, Vladimírem Páralem, Jaroslavem Foglarem, Ladislavem Fuksem) nebo je tvorba českých a světových autorů představována formou krátkých ukázek z jejich díla (např. k šedesátce Jana Wericha, k výročí Karla Čapka, F. X. Šaldy, Charlese Baudelaire).

Pestřejší a zajímavější jsou i odborná knihovnická témata: patrný je odklon od dlouhých ideologických úvodníků, objevují se dokonce texty kritizující formalismus a špatnou práci knihovníků, články z návštěv zahraničních (a to i západních) knihoven, mezinárodních sympózií, zasedání IFLA, diskuse kolem vzniku a obsahu stanov Svazu knihovníků a informačních pracovníků (SKIP). Dokonce v roce 1969 je na stránkách *Čtenáře* otištěno Memorandum Státní knihovny ČSR k výstavbě nové budovy!

Politické klima dalšího desetiletí nemohlo na *Čtenáři* nezanéchat znatelné stopy. Změny se sice objevovaly plíživě, zato kritika „do vlastních řad“ za jednání v minulém období nenechala na sebe dlouho čekat. Změnilo se obsazení redakční rady (odešel J. Cejpek, J. Burgetová, L. Kurka), mnozí autoři přestali publikovat. Časopis se pomalu, ale jistě na určitou dobu „znormalizoval“. V této souvislosti je vhodné připomenout, že všechny politické a společenské změny „ustála“ v čele redakce *Čtenáře* celých třicet šest let Jarmila Houšková. A ještě jedna věc stojí za povšimnutí, že

totiž grafickým zpracovatelem časopisu se od roku 1960 na celých třicet sedm let stal akademický malíř a ilustrátor Miloslav Jágr.

Čtenář si až do roku 1998 ponechával podtitul *měsíčník pro práci s knihou*. V průběhu zmíněného roku došlo ke změně a až do současnosti vychází pod názvem *Čtenář: měsíčník pro knihovny*. Zároveň se mění také jeho grafické zpracování, které zrcadlí nové technologické možnosti, ale také osobu mladé, talentované grafičky Kateřiny Bobkové. Rok nato přichází do redakce kolegyně, která se na časopisu podílí dodnes. Že je časopis určen pro knihovníky, je z jeho obsahu patrné už z předešlých let, přesto je dobře, že je to znovu více zřetelné i z jeho názvu.

Počátek devadesátých let přinesl do časopisu samozřejmě i obsahové změny, na nichž se podílela jeho dlouholetá redaktorka a posléze šéfredaktorka Hana Jirkalová. V roce 1990 vychází ve *Čtenáři* příloha Zvláštní fondy (seznamy, které sloužily k vyřazování knih v padesátých a sedmdesátých letech), objevují se články o samizdatové literatuře apod. Svoji činnost obnovuje SKIP, což zaplňuje několik stránek časopisu. V roce 1992 vzniká také Sdružení knihoven ČR (SDRUK).

V průběhu celých devadesátých let se na stránkách *Čtenáře* hojně diskutuje o transformaci knihoven, o úsilí vytvořit nový knihovní zákon i o současném stavu a úloze knihoven ve společnosti. Stále rozsáhlejším tématem se stává automatizace knihoven, představují se knihovnické systémy a možnosti jejich využití. Rozvoj a přístup k informačním a komunikačním technologiím se odráží v obsahovém zaměření *Čtenáře* taktéž nemalou měrou. Služby a informační zdroje, které někteří z nás považují za samozřejmé, jsou představovány ve svých počátcích. V roce 1998 například začíná Aleš Brožek psát každoroční přehled zaměřený na stav domácích webových stránek knihoven. Objevují se příspěvky zaměřené na management a public relations v knihovnách. Nová témata se prolínají s těmi „věčnými“. Školní knihovny, stejně jako podpora dětského čtenářství, „návštěvy“ jednotlivých knihoven či literárněvědná tematika měly ve *Čtenáři* v průběhu let své stálé místo.

Protože se *Čtenář* i v současné době profiluje zejména jako časopis pro veřejné knihovny, jeho obsahové zaměření výraznými změnami neprošlo. Stále přináší nejnovější odborné poznatky z oboru knihovnictví, z teorie a praxe shromažďování a zprostředkovávání informací čtenářům a uživatelům. Dále otiskuje výměny zkušeností a názorů, repor-

táže ze zahraničí, rozhovory s osobnostmi oboru, informace o využívání moderních informačních technologií v knihovnách, řadu aktuálních zpráv z domova i ze světa, recenze odborných publikací a mnoho dalších zajímavostí.

Jaký je tedy konkrétně ten 60. ročník, který se snažíme letos alespoň trochu oslavit? Malou změnou jsme začali již na jeho obálkách. Zamýšlíme se na nich nad rolí či pojetím knihoven v 21. století. Že je to zamýšlení hodně metaforické a osobní, je nasnadě, přesto (nebo právě proto) se setkáváme s příznivými reakcemi od vás, našich čtenářů. I v letošním roce se snažíme, aby si každá knihovna uvnitř jednotlivých čísel našla pro sebe zajímavý článek, zkušenost či inspiraci.

Březnové číslo jsme několika příspěvky věnovali školním knihovnám. Je to první náznak toho, že bychom rádi navázali užší spolupráci i s nimi a dále například i s knihovnamí muzejními.

Prázdňinové dvojčíslí jsme věnovali historii *Čtenáře*, která, jak se v něm můžete dočíst, je velmi zajímavá. Chtěli jsme připomenout jména jeho tvůrců a proměny, jimiž časopis prošel – ať už se jednalo o změnu názvu, vydavatele, rozsahu, ceny, periodicity ... Změn bylo nemálo, zajímavý je například přehled vydavatelů časopisu. Tím posledním – od roku 1993 – je Středočeská vědecká knihovna v Kladně.

Novinkou je od ledna 2008 elektronická verze *Čtenáře*. Na stránkách <http://ctenar.svkkl.cz> jsou předplatitelům dostupné plné texty aktuálních čísel, které se poté uvolňují po půl roce. Volně přístupný je archiv čísel proza-tím z roku 2005–2007.

Jak už bylo předesláno na začátku, knihovnické časopisy vznikaly, vznikají a zanikají ... *Čtenář* má za sebou šedesát let nepřerušeno vydávání, a to nejen díky jeho vydavatelům a redaktorům, ale také díky autorům a vám čtenářům. Do dalších desetiletí mu proto přejme, aby tato tradice nebyla přerušena.